

JOVAN D. MARKOVIĆ: JUGOSZLÁVIA VÁROSAI

Dr. Jovan D. Marković: Gradovi Jugoslavije; Zavod za izdavanje udžbenika SRS, Beograd, 1971. 486 oldal.

Tartalom: Predgovor — Opšte o jugoslovenskim gradovima — Glavni grad i republički centri — Panonski gradovi — Dolinsko-kotlinski gradovi — Jadranski gradovi — Novi gradovi — Statistički pregled gradova Jugoslavije — Literatura.

Jugoszlávia városairól a földrajzi és városrendészeti szaklapokban, különféle jellegű enciklopédiákban, útikönyvekben, idegenforgalmi kiadványokban, különböző időben és különböző színvonalon számos ismeretterjesztő, népszerű-tudományos közlemény jelent meg. Ezzel azonban nem volt egy olyan város-földrajzi szemlélettel megírt tudományos igényű munka, melyben egy helyen, adott földrajzi szempontok szerint rendszerezve, minden fontosabb városunkról felvilágosítást kapott volna az érdeklődő olvasó. Ezt a hiányt pótolja Dr. J. D. Marković most megjelent terjedelmes munkája.

A bevezető után A jugoszláviai városokról általában c. fejezetben a szerző város-hálózatunk néhány sajátos vonását tárja fel. Rámutat városfejlődésünk szakaszosságára és az időben egymást váltó társadalmi-gazdasági rendszerekkel kapcsolatban a városalapításoknak négy jelentős hullámát mutatja ki, és utal arra, hogy az egyszer létrejött városok fejlődése, a történelmi események és a gazdasági életben bekövetkezett változások hatására nem volt folytonos. Ezután a város-hálózat vertikális tagozódását és horizontális vetületét elemzi, majd városaink földrajzi helyzetét, a használható helyi és a városfejlesztő helyzeti energiákat ismerteti. Érdekes megállapításokat tesz a szerző városaink gazdasági jellegének, funkcionális arculatának és településmorfológiai képének átalakulásával kapcsolatban. A továbbiakban városaink népesség-mozgalmának alapvető vonásait ismerteti. A városi és a falusi települések megkülönböztetése egyet jelent azzal: hogyan definiáljuk a várost. Mivel a város sok tudománynak vizsgálati tárgyát képezi, a szakemberek sokféle szempontból foglalkoznak vele. Ezért a jogász, a statisztikus, a közgazdász, a mérnök, a városrendező a városfogalom sokféle lehetséges tartalmi jegyei közül rendszerint csak egyetlenegyét választ ki a város fogalmának meghatározására. A jogi, sztatistikai, műszaki kritériumok azonban nem mutatnak rá a városok szerepére a területi munkamegosztásban. Ezt legteljesebben a népességszám, a foglalkozás szerkezeti összetétele és a tercier tevékenységek koncentrációja jelzi. J. Marković a városi települések kijelölésekor túlnyomóan csak a statisztikai kritériumot vette figyelembe, és csak a tízezernél kisebb lakosú településeknél folyamatodik a funkcionális kritériumokhoz. Egy komplexebb eljárás, pl. M. Macura vagy P. Ivandekić módszerét alkalmazva, város-hálózatunkról kétségtelenül más képet kapunk. A könyv szempontjából ez azt jelenti, hogy egyes települések, melyek lélekszáma meghaladja a tízezret, helyet kaptak ugyan, de városi jellegük megkérdőjelezhető, viszont a határértéken alul maradó, fejlett funkciókkal rendelkező települések egyénhánya kimaradt.

A következő fejezetek anyagát a korszerűen megírt, gazdag térkép- és fényképanyaggal illusztrált városmonográfiák képezik, melyeknek terjedelme arányos az illető városok szerepével a társadalmi munkamegosztásban. A könyvben összesen 105 városról kapunk ismertetést. Ezek közül 85 város lakossága haladja meg a tízezer határt, 20 városé pedig alatta van, de ezek funkcionális szempontból a városi települések csoportjába sorolhatók.

A városok csoportosítása a vonzási-funkcionális kapcsolatok figyelembe vételével az ország természeti nagytájai keretében történt. Tekintetbe véve azt a tényt, hogy nagytájaink mind a természeti tényezők, mind a gazdasági és kulturális szempontok tekintetében eltérő jellegűek, az ilyen természetű feldolgozás teljes mértékben elfogadható. A majdnem százezer km² nagyságú Pannónalföld és peremvidéke az ország legsűrűbben lakott, gazdaságilag legfejlettebb, sűrű településhálózattal rendelkező nagytája. Az ismertetett 51 város legtöbbje erős helyzeti energiájú perem- illetve kapuváros, fontos hídváros vagy forgalmi góc, magas színű tercier tevékenységekkel és erős iparral. A gazdaságilag fejletlenebb 130 ezer km² nagyságú völgyekkel és medencékkel tagolt felföld az ország legnagyobb természeti tája, népsűrűsége és településhálózata azonban jóval gyérebb az előbbinél. A felföld ismertetett 41 városa közül a legtöbb medenceváros. Az adriai tenger mellékről mindössze 13 várost mutat be a szerző. A köztársasági fővárosok és az új szocialista városok nem a nagytájak keretében, hanem két önálló fejezetben kaptak helyet.

Az anyag kiválasztása és elrendezése, az egzakt mutatók alkalmazása minden egyes városról szóló ismertetésnél azonos szempontok szerint történt. Az ilyen feldolgozási mód a városok összehasonlítását és mérlegetését, a megegyező és eltérő vonások megragadását teszi lehetővé. A könyv szövege az 1965 és 1969 között eltelt időszakban íródott, nyomdába azonban csak 1971 nyarán került. Időközben a dinamikus társadalmi-gazdasági mozgások városaink gazdasági arculatában és társadalmi funkcióik szerkezetében jelentős változásokat eredményeztek. A szerző figyelmét nem kerülték el ezek a változások. Amelyik városnál szükséges volt javításokat eszközölni, az utólag megtörtént a szövegben.

Minden egyes ismertetett városról a következő információkat kapjuk:

- a város topográfiai fekvése és a helyi energiák, a forgalmi fekvés és a helyzeti energiák;
- a közvetlen városkörnyék domborzatának jellemzése és a hasznosítható vizek;
- a mikroklíma sajátos vonásai különös tekintettel a csapadék évi mennyiségére és időbeli elosztására, továbbá a hőmérsékleti viszonyok alakulására;
- fontosabb mozzanatok a város történelmi múltjából;
- a város területi növekedése és település-morfológiai képének jellemzése, az uralkodó háztípusok (nem minden esetben);
- a város népességszámának alakulása, a foglalkozásszerkezeti összetétel, esetenként a népesség kor szerinti megoszlása;
- a gazdasági élet sajátosságai — a kézműipar, az ipari objektumok és a termelés méretei, a mezőgazdaság szerepe, a kereskedelmi hálózat, a vendéglátóipari objektumok, a közlekedési ágak;
- a város művelődési és egészségügyi létesítményei, műemlékei, a környék természeti szépségei.

A fentiekből láthatjuk, hogy J. Marković valóban gazdag, sokrétű anyagot közöl városainkról. Eppen ezért a szakemberek széles körének érdeklődésére számíthat. Nemcsak a geográfusok, hanem a pedagógusok, közgazdászok, történészek, statisztikusok, városrendezők, területi tervezők és társadalmi-politikai munkások számára is hasznos, sokat mondó kézikönyv lehet.

Városaink történeti kialakulásával, városmorfológiai vizsgálatokkal, városfejlesztési problémákkal, városaink funkcionális arculatának felderítésével számos urbanista, demográfus, történész, közgazdász foglalkozott. Városaink múltját, jelenét és jövőjét feltáró kutatásokban hazai geográfusaink is tömegesen vettek részt. A jugoszláv városföldrajz az eltelt két évtized alatt kiváló eredményeket mutatott fel. J. Marković munkája az eddigi kutatáseredményeket összegezi, foglalja rendszerbe, ezért könyve a hazai városföldrajz tudománytörténeti dokumentumának is tekinthető.